

บทที่ 3

ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม

3.1 นิยามของการศึกษาในอิสลาม

บนพื้นฐานอิสลามเป็นคำสอนที่มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุม ต่อเนื่องและบูรณาการอย่างครบวงจร ดังนั้น การศึกษาในอิสลาม จึงมีปริมณฑลและอาณาเขตที่ครอบคลุม ต่อเนื่องและบูรณาการเช่นเดียวกัน อิสลามจึงเริ่มให้การศึกษากับมนุษย์ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกของการปฏิสนธิในครรภ์มารดา และมีความต่อเนื่องตั้งแต่วินาทีแรกของการลืมตาของโลกของทารกน้อย จนถึงช่วงวัยเด็ก เยาวชน วัยทำงาน วัยเจริญพันธุ์ วัยสูงอายุ หรือชีวิตหลังความตาย ล้วนแล้วต้องได้รับการศึกษาในกรอบของอิสลามที่สมดุลและไม่ขาดช่วง (อิสมาอีลุดดี จะปะเกีย, 2549)

คำว่าการศึกษาซึ่งในภาษาอาหรับใช้คำว่า “อัล-ศรับียะฮฺ” (التربية) หากจะดูความหมายตามรากศัพท์ในภาษาอาหรับแล้วจะพบว่า คำว่าการศึกษาที่มีความหมายตามรากศัพท์เดิมถึง 3 คำด้วยกันคือ ربا , ربى , رب

จากคำว่า “ ربا ” รอบาอ์ หมายถึง การเพิ่มขึ้น , การเจริญเติบโต
จากคำว่า “ ربى ” รอบาย์ มีความหมายว่า สร้างหรือการก่อให้เกิด
และจากคำว่า “ رب ” ร็อบบ์ ซึ่งหมายถึง การปรับปรุง , การบริหาร
เมื่อนำความหมายจากรากคำเหล่านี้มารวมเข้าด้วยกันนักวิชาการมุสลิมจึงได้ให้ความหมายการศึกษาไว้ดังนี้

ท่านอิหม่าม อัล-บัยฎอวีย์ (البيضاوي) ได้ให้ความหมายการศึกษาในหนังสือศัพท์ซีร “ انوار التنزيل و اسرار التاويل ” ว่า “เป็นการนำพาสิ่งหนึ่งไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีขั้นตอน”

ท่านอิหม่าม อัล-รอฆิบ อัล-อัศฟีฮานีย์ (الراغب الاسفهانى) ได้ให้ความหมายการศึกษาจากคำว่า “อัล-ร็อบ (الرب) ซึ่งเป็นรากศัพท์ของคำว่า (التربية) อัล-ศรับียะฮฺ ไว้ว่า “การก่อหรือสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างมีขั้นตอนจนเสร็จสมบูรณ์” (ซัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาดะฮฺ, ม.ป.ป.:1 แปลโดย คนรอธิม สุนทรมาลาตี)

นิยามของ “การศึกษาอิสลาม” เป็นคำสมาส การศึกษา+อิสลาม ที่ให้ความหมายอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีหลักการ ปรัชญาและเป้าหมาย ประการนี้เองที่ทำให้เกิดความแตกต่างจากความเข้าใจของสังคมทั่วไปในปัจจุบัน ที่เข้าใจว่าการศึกษาอิสลามนั้นเป็นเพียงแค่วิชาเรียนอิสลาม

ศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามหรือความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ความเข้าใจในลักษณะนี้ทำให้เกิดความสับสน เพราะความรู้หรือวิชาที่เรียนนั้นยังไม่ใช่การศึกษาหรือตรงกับความต้องการของการศึกษาอย่างแท้จริง (Mohd Yusuf Ahmad ,2004 : 33)ในการจัดการศึกษานั้น จำเป็นต้องมีสามปัจจัยหลักที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้นคือ ผู้สอน, ผู้เรียนและความรู้

เมื่อก้าวถึงการศึกษาอิสลามแล้ว มันมากเกินไปที่จะเฉพาเจาะจงและนิยามของการศึกษาอิสลามได้ระบอบอย่างชัดเจน โดยบทบัญญัติของอิสลามที่วางอยู่บนพื้นฐานของอัล-กุรอานและอัล-หะดีษ และการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการก็คือการเปลี่ยนแปลงในด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรมตามหลักการของอิสลาม(Mohd Yusuf Ahmad , 2004 : 33)

การศึกษาโดยอัลกุรอานนั้นเน้นอ่อนโยนกว้างและล่งลึก เพราะอัลกุรอานคือ คัมภีร์ของอัลลอฮ์และครรลองของมนุษยชาติ อบรมมนุษย์เพื่อให้เกิดความผาสุกบนโลกนี้และโลกหน้า (Mohd.Yusuf Ahmad, 2005 : 111)

ในสมัยที่ยังไร้ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีอันทันสมัย บรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านศาสดามุฮัมมัดได้เคยเยือนประเทศจีนและรัสเซีย อะไรคือพาหนะที่พวกเขาใช้สัญจรและภาษาอะไรที่พวกเขาใช้สื่อสารกับมนุษย์ที่มีมากกว่าร้อยเผ่าพันธุ์ ด้วยเหตุผลอันใดที่ทำให้พวกเขาต้องเดินทางด้วยระยะทางที่แสนไกลและทุกข์ยากนานัปการ แท้จริงแล้ว ไม่มีเหตุผลอันใดเลยนอกจาก “การศึกษา” ที่ได้ซึมซาบและฝังแน่นจากท่านศาสดามุฮัมมัด(Mohd.Yusuf Ahmad, 2005 : 121)

การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ

- 1) ด้านสติปัญญา โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ตะอฺลีม” (تعليم)
- 2) ด้านสรีระ และจิตใจ โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ตฺรียะฮ์” (تربيه)
- 3) ด้านสังคม โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ตะอฺดีบ” (تأديب) ซึ่งรายละเอียด

ผู้วิจัยได้อธิบายในบทที่ 2 ไว้แล้ว

3.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาในอิสลาม

การศึกษาในอิสลามนั้นคือการเตรียมมนุษย์ด้วยประสบการณ์และความรู้ที่เพียงพอที่จะรู้จักตัวเองและหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ อีกทั้งรู้แนวทางการปฏิบัติในฐานะเป็นบ่าวและตัวแทนของอัลลอฮ์ เมื่อมนุษย์สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างดีแล้วเขาก็จะเป็นมนุษย์ที่ซอลิสฺ(ที่ดี) ปรัชญาการศึกษาในอิสลามนั้นคือแนวคิดที่ล่งลึกในแง่ของความรับผิดชอบและกระบวนการอบรมมนุษย์ด้วยการให้ความรู้ที่วางอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอานและอัล-สุนนะฮ์ เพื่อพวกเขาจะได้รู้จักอัลลอฮ์ รู้หน้าที่(บ่าวและเคาะลีฟะฮ์)และสามารถปฏิบัติหน้าที่นั้นด้วยดี และนี่เองคือ

ความหมายของหลักสูตร ระเบียบการการศึกษา วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษา เป้าหมายของการศึกษานั้น ทำให้เกิดมนุษย์ที่ซอลิฮฺ(ที่ดี)สมบูรณ์ อีกทั้งทันกับความก้าวหน้า ซึ่งสามารถนำไปสู่ความสงบสุขแก่ตนเองและครอบครัว และมีความสุขในโลกหน้าด้วย วัตถุประสงค์และเป้าหมายการศึกษาที่ครอบคลุม ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือโรงเรียน ล้วนแล้วเพื่อให้ลูกๆ ที่ได้รับการอบรมนั้นเป็นคนที่มีความรู้และมีจริยธรรมที่ดีงาม (Mohd Yusuf Ahmad ,2004 : 16-30) วัตถุประสงค์ของการศึกษาในอิสลามนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับวัตถุประสงค์ ของการกำเนิดศาสนาอิสลามนั่นเอง

หากเรายอมรับว่าเป้าหมายโดยรวมของการศึกษาในทัศนะอิสลามนั้นคือ การเตรียมพร้อมเพื่อการอยู่รอดบน โลกนี้และโลกหน้าซึ่งสอดคล้องกับความประสงค์ของอัลลอฮ์ ดังนั้น การปลูกฝังจริยธรรมที่ดีงามนั้นเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความยำเกรงและการปฏิบัติอามัลที่ซอลิฮฺ (Mohd Kamal Hasan, 1988 : 63)

แนวคิดของอิหม่ามอัล-เจมาฮาลีในเรื่องเป้าหมายทางการศึกษาคือ

- 1) เป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาคือการรู้จักอัลลอฮ์เพื่อใกล้ชิดกับพระองค์ เพราะความใกล้ชิดกับพระองค์ จะไม่เกิดขึ้นหากขาดความรู้ความเข้าใจ
- 2) เป้าหมายทางการศึกษาก็คือเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ได้แก่
  - 2.1) ความเข้าใจต่อสาขาวิชาหรือแขนงวิชาต่างๆ
  - 2.2) เป็นกรอบและแนวทางในการแสดงอิริยาบถ พฤติกรรมต่าง ๆ
- 3) การนำไปสู่การแผ่ขยายของจรรยา มารยาท และปลูกฝังจริยธรรมที่ดีงามให้แก่ลูก ๆ เพื่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างความจริงกับความเท็จ ความดีกับความชั่ว การกระทำที่ดีกับการกระทำที่ผิด
- 4) อีกเป้าหมายหนึ่งของการศึกษาก็คือเพื่อขัดเกลาจิตใจและสติปัญญาให้บริสุทธิ์
- 5) เพื่อให้มนุษย์เกิดการวางตัวในสังคมอย่างเหมาะสมและถูกต้อง ตลอดจนสร้างความคิดงามให้เกิดขึ้นในสังคม (al-Ghazali , ม.ป.ป. : 92)

เป้าหมายสำคัญของการศึกษาในอิสลามนั้นคือความผาสุกบน โลกนี้และโลกหน้า และนี่เองคือข้อแตกต่างกับการศึกษาทั่วไปที่นอกเหนือจากการศึกษาของอิสลาม ระบบการศึกษาในอิสลามได้วางแผนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของชีวิตมนุษย์ ซึ่งเป็นมัลลูกที่พระองค์สร้างขึ้นมา ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

- 1) วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นมีคุณสมบัติของความเป็นพิตรเราะฮ์ (สัตยชาติญาณ) กล่าวคือ การพัฒนาการเติบโตของมนุษย์ให้สอดคล้องกับสัตยชาติญาณของความเป็นมนุษย์

2) วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นให้ได้มาซึ่งความปลอดภัยในชีวิตบนโลกนี้และโลกหน้า

3) วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นมีคุณสมบัติของความเป็นสากลที่ไม่มีเขตจำกัดและความเข้าใจที่เฉพาะเจาะจง (Jalaluddin and Usman Said , 1994 : 38-39)

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในอิสลามนั้นเป็นความใฝ่ฝันที่มนุษย์ทุกคนที่พยายามจะให้ได้มาและครอบครอง

ตั้งคำคำรัสของพระองค์ที่ว่า :

﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً

وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾

(البقرة / 201)

ความว่า : “และในหมู่พวกเขา นั้น มีผู้ที่กล่าวว่า โอ้พระเจ้าของเรา โปรดประทานให้แก่พวกเราซึ่งสิ่งดีงามในโลกนี้ และสิ่งดีงามในวันอะคิเราะฮ์ และคุ้มครองพวกเราให้พ้นจากการลงโทษแห่งไฟนรกด้วยเถิด”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 201)

วัตถุประสงค์สุดท้ายนี้มนุษย์ต้องสามารถเป็นบ่าวที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ คำคำรัสที่ว่า :

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾﴾

(الداريات / 56)

ความว่า : “และข้ามิได้สร้างญินและมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่อเคารพภักดีต่อข้า”

(อัล-ซารียาต:56)

มนุษย์เป็นบ่าวในฐานะเคาะลีฟะฮ์บนพื้นแผ่นดินนี้ อัลลอฮ์ได้ตรัสว่า :

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّيْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةً ۗ قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۗ قَالَ اِنِّىْۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۳۰﴾

(البقرة / 30)

ความว่า : “และจงรำลึกถึงขณะที่พระเจ้าของเจ้าได้ตรัสแก่
มลาอิกะฮ์ว่า แท้จริงข้าจะให้เป็นผู้แทนคนหนึ่งในโลก มลาอิกะฮ์
ได้ทูลขึ้นว่า พระองค์จะทรงให้มีขึ้นในโลกซึ่งผู้ที่บ่อนทำลาย
และก่อการนองเลือดในโลกภพกระนั้นหรือ ทั้ง ๆ ที่พวกข้า
พระองค์ให้ความบริสุทธิ์ พร้อมด้วยการสรรเสริญพระองค์และ
เทิดทูนความบริสุทธิ์ในพระองค์ พระองค์ได้ตรัสว่า แท้จริงข้ารู้
ยิ่งในสิ่งที่พวกเจ้าไม่รู้”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 30)

ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของการสร้างมนุษย์ขึ้นมา

3.3 แหล่งที่มาของปรัชญาการศึกษาอิสลาม

การที่จะให้นักปราชญ์มุสลิมสร้างปรัชญาการศึกษาที่เหมาะสมกับสังคมอิสลาม
นั้น สมควรที่ต้องรวบรวมหรือผสมผสานระหว่างความดั้งเดิมกับความเจริญก้าวหน้า
เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จำเป็นที่ต้องรักษาไว้ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ และต้องย้อนกลับไปสู่
แหล่งที่มาต่างๆด้วย โดยมีเงื่อนไขคือพวกเขาต้องโยงปัจจัยต่างๆ หรือองค์ประกอบของปรัชญาให้
เข้ากับหลักคำสอนของอิสลามที่วางอยู่บนหลักของความเชื่อ คุณธรรมจริยธรรม หลักการและ
องค์ประกอบที่สอดคล้องกับสัจจาดญาณดั้งเดิมของมนุษย์ ซึ่งแน่นอนต้องเป็นที่ยอมรับของ
สติปัญญาและจิตใจที่บริสุทธิ์ ซึ่งไม่อาจกลางแกลงหรือสงสัยใด ๆ ต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิต
พระเจ้าสร้างโลก มนุษย์และชีวิตที่มีอยู่ในแหล่งที่มาของอิสลามนั่นเอง เฉกเช่นเดียวกับ
ความสัมพันธ์ที่มีกับพระเจ้าทรงสร้าง ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและทุกสรรพสิ่งที่มีอยู่บนโลกอันกว้าง
ใหญ่ไพศาลแห่งนี้

อัล-กุรอาน อัล-สุนนะฮ์ กียาส และอิจมาอ์ จำเป็นที่จะต้องเป็นแหล่งปฐมภูมิของปรัชญาและทฤษฎีทางการศึกษา เพราะแหล่งที่มาในอิสลามนั้น เปี่ยมด้วยเหตุและผล ซึ่งเป็นสาเหตุที่สามารถหักล้างแหล่งที่มาอื่น ๆ ที่ไม่ได้วางอยู่บนหลักการของความเชื่อในพระเจ้าผู้ทรงสร้างคืออัลลอฮ์

การเรียกร้องเชิญชวนไปสู่อิสลามนั้นมีใช่เป็นเพียงการเชิญชวนให้หวนกลับไปสู่อุดมคติซึ่งควรแก่การอนุรักษ์เท่านั้น แต่เป็นการเชิญชวนไปสู่แหล่งที่มาอันสำคัญ ละเอียดอ่อนทันสมัย เหมาะสมกับทุกเวลาและทุกสถานที่ หลักการของอิสลามนอกจากจะมีความสูงส่งในด้านคุณงามความดีและมีคุณลักษณะที่ครอบคลุมในทุกด้านที่สามารถสร้างความดี ความยุติธรรม ความเหมาะสมของส่วนบุคคล สังคมและมนุษยชาติ และยังสามารถหักล้างทุกหลักการและทฤษฎีใหม่ ๆ ดังนั้นเมื่อเราให้อิสลามเป็นหลักการของปรัชญาการศึกษาแล้ว แน่แท้ความพิเศษและเป็นประโยชน์มากกว่าหากเปรียบเทียบกับหลักการของเสกคิวลาร์ ความพิเศษที่ว่านี้เราสามารถสรุปได้ดังนี้

1) การนำหลักการอิสลามมาสร้างเป็นแนวคิด แนวคิดการจัดการศึกษาก็จะสอดคล้องกับแนวคิดในศาสนา มันจะช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศอิสลามและอาจทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้หรือข้อมูลทางวิชาการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจนำมาซึ่งความสมบูรณ์ทางด้านการศึกษาอิสลามและเพื่อให้ห่างไกลจากแนวคิดเซคคิวลาร์ (Secular) ที่แยกแยะระหว่างศาสนากับโลกในการดำเนินชีวิตอันเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมแตกแยก จงกระทั่งแนวคิดในทางศาสนาไม่สามารถมีบทบาทในชีวิตครอบครัวและสถาบันทางศาสนาได้ ถึงแม้ว่าในอิริยาบถอื่นๆ ในการดำเนินชีวิตพวกเขาดำเนินตามกระแสเซคคิวลาร์ (Secular) ที่แยกออกจากศาสนาถึงแม้ว่าไม่ขัดแย้งกับศาสนาก็ตาม การนำหลักการอิสลามมาจัดการศึกษานั้นยังช่วยทำลายระหว่างสองลัทธิที่มีอยู่ในหลายประเทศอิสลามที่ถูกแทรกเข้าไปในการศึกษาอิสลามดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดมากับการศึกษาตะวันตกที่ถูกรื้อถอน

2) การที่มุสลิมกลับคืนสู่หลักการศาสนาอิสลามซึ่งเป็นแหล่งปฐมภูมิในการสร้างปรัชญาการศึกษา โดยเฉพาะในสังคมอิสลามที่มีกฎระเบียบอย่างเด่นชัด ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่เป็นทางการ นั่นคือพยายามส่งเสริมและกระตุ้นให้กฎระเบียบนี้สามารถปฏิบัติได้ นั่นย่อมหมายความว่าไม่มีประโยชน์เลยที่ให้อิสลามเป็นศาสนาทางการในสังคมอิสลามหากทุกระบบของสังคมที่กล่าวมาไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา ระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนและสุกมอิสลาม

3) กลับคืนสู่อิสลาม โดยการจัดระบบการศึกษา เพิ่มกำลังความเชื่อมั่นในศาสนา ภูมิใจในแนวคิดและในหลักคำสอนของอิสลาม และยังเป็นการให้ระบบการศึกษาปราศจากจาก

ความสับสนและหลงทาง นำเรคืนสู่หลักการศาสนาที่บริสุทธิ์ มอบหน้าที่ให้แก่ผู้นำที่เรารอคอยมานานหลังจากที่หายไปหลายศตวรรษด้วยเหตุที่เราล่าหลัง เราอาจผลิตคนรุ่นใหม่ที่มีวิญญาณของความเป็นมุสลิมที่แท้จริงและเป็นนักวิชาการที่มีความชำนาญในหลายๆ ด้าน เพราะนักวิชาการที่มีอยู่ในขณะนี้ก็มีเพียงแค่เลียนแบบจากตะวันตกเท่านั้น

ในโครงสร้างของหลักการและคุณค่าของอิสลาม ปรากฏแหล่งที่มาต่างๆ ที่เราสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบของปรัชญาการศึกษาให้แก่สังคมอิสลาม ส่วนหนึ่งก็คือประสบการณ์ที่เราได้ประสบในด้านการศึกษา และประสบการณ์ของประชาชาติและบรรพชนรุ่นก่อนๆ ที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว โดยเฉพาะประชาชาติหรือประเทศที่มีวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของสังคมที่คล้ายคลึงกัน เปิดโลกทัศน์ในการเรียนรู้ทุกประสบการณ์ของมนุษย์ที่เป็นประโยชน์และนำมาใช้ประโยชน์ โดยมีเงื่อนไขต้องวัดด้วยศาสนาอิสลามและพยายามห่างไกลจากการลอกเลียนแบบที่ไร้ความรู้และความเข้าใจ

นี่เองคือแหล่งที่มาอันสำคัญที่เราควรยึดไว้หากเราต้องการสร้างปรัชญาการศึกษาอิสลามซึ่งมันไม่อาจแยกออกจากกัน หากแต่รวมเป็นหนึ่งเดียว (Hasan Langgulung , 1991 : 44-48)

3.4 ปัจจัยและเงื่อนไขของปรัชญาการศึกษาที่มาจากอิสลาม

ปรัชญาการศึกษาอิสลามที่เราจะสร้างขึ้นมานั้นจำเป็นต้องมีปัจจัยและเงื่อนไขดังนี้ :

- 1) หลักการและแนวคิดทั้งหลายต้องสอดคล้องกับหลักศรัทธา คำสอนและบทบัญญัติของอิสลาม หากปราศจากเงื่อนไขนี้แล้วย่อมไม่ใช่ปรัชญาที่มาจากอิสลามอย่างแน่นอน
- 2) ต้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมอิสลาม คุณค่าต่างๆ ความคาดหวัง เป้าหมาย ปัจจัยยังชีพต่างๆ รวมถึงสิ่งจำเป็นในการพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของมนุษย์
- 3) ต้องเปิดโลกทัศน์ให้กว้างในการเรียนรู้ประสบการณ์ของมนุษย์ที่ได้อย่างพินิจพิจารณา เพราะมุสลิมที่เข้าใจอิสลามอย่างลึกซึ้งนั้นจะไม่ปฏิเสธหรือคัดค้านประสบการณ์ใดๆ ที่เป็นประโยชน์และมีประสิทธิผล
- 4) ต้องผ่านการทดลองในระยะเวลาที่นานพอสมควร และต้องผ่านการศึกษาวิจัยที่กว้างขวางและในทุกๆด้านของชีวิต อีกทั้งในทุกแขนงสาขาวิชา และประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์ ความรู้ของมนุษย์ คุณค่าของความเป็น

มนุษย์, การเปลี่ยนแปลงทางสังคม, การปฏิรูปการศึกษา อีกทั้งต้องสอดคล้องกับผลของการวิจัยในแขนงสาขาวิชาต่างๆ และประสบการณ์ของมนุษย์อีกด้วย

5) ต้องครอบคลุมในแง่ของแหล่งที่มาและเนื้อหา ที่ควรเอามาในหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นในด้านประเพณี สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และจิตวิทยาที่มีผลต่อการจัดการศึกษา

6) ต้องชำนาญการในการเลือกจากแหล่งที่มาต่างๆ , ปรัชญา, มุมมอง, ความรู้ ศิลปะ และประสบการณ์ที่มีความเหมาะสมและให้คุณประโยชน์ต่อการศึกษาในสังคมมุสลิม

7) ต้องปราศจากความแตกต่าง ความไม่เหมาะสมและความขัดแย้ง เดินไปในทิศทางเดียวกันระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

8) สามารถที่จะเลือกจากหลายๆ แหล่งที่มา ปรัชญา มุมมอง วิทยาศาสตร์ ศิลปะ และประสบการณ์ การเลือกสรรที่เหมาะสมและให้ประโยชน์ต่อผู้นำและสังคมมุสลิม

9) ต้องมีแนวคิด หลักการ กรอบที่เป็นพื้นฐานอันถ่วงถึก มั่นคง แม่นยำ ซึ่งวางอยู่บนขอบเขตของกำลังและความสามารถที่มีอยู่

10) ควรมีความยืดหยุ่น สามารถที่จะแก้ไขปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและขยาย โดยผ่านการวิจัยและความต้องการในสาขาต่างๆ ทางการศึกษา

ดังนั้นการสร้างปรัชญาการศึกษาที่ค้ำจุนสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ทุกเมื่อเมื่อมีความจำเป็น (Hasan Langgulung , 1991 : 48-51) และปรัชญาการศึกษาอิสลามนั้นต้องสร้างอยู่บนพื้นฐานของอัล-กุรอาน ด้วยเหตุนี้ คุณสมบัติของนักปราชญ์มุสลิมจำเป็นต้องมี 4 ประการ ดังนี้

1) ต้องมีความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ เราะฮ์สุล ﷺ และบรรดาอิมามทั้งสี่ (อบูบักร์, อุมัร, อุษมานและอาลี ﷺ) อย่างมั่นคง

2) มีคุณธรรมจริยธรรมที่ค้ำจุน

3) มีความรู้ที่รอบด้านทั้งความรู้ที่เกี่ยวกับโลกและอาคีเราะฮ์

4) ปฏิบัติอามัลที่ซอลิฮ์ (ที่ดี) (Mohd Yusuf Ahmad , 2004 : 25)

3.6 หลักสูตรการศึกษาอิสลาม

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนั้นเป็นจุดศูนย์กลางของหลักสูตรการศึกษาอิสลาม กล่าวโดยสรุปแล้วเป้าหมายหลักของการศึกษาอีกนัยหนึ่งก็คือ “คุณวิทยา” นักปราชญ์มุสลิมมีความเห็นพ้องต้องกันว่า คุณธรรมจริยธรรมเปรียบเสมือนหัวใจของการศึกษาอิสลามที่พยายามปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและขัดเกลาจิตใจ คุณธรรมจริยธรรมและ ณ ที่นี้ คือ การใช้ชีวิตของ

มนุษย์ พฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเป็นมนุษย์ นั่นคือการใช้ชีวิตอย่างมีเกียรติซึ่งเป็นสิ่งที่อัลลอฮฺทรงประทานให้เหนือกว่ามัลลุก(สิ่งที่ถูกสร้าง)อื่นใดในโลก ดังนั้นความรู้ที่เปรียบเสมือนเส้นทางที่จะนำไปสู่การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและหนทางที่จะได้มาซึ่งคุณค่า เงื่อนไขก็คือความรู้ที่นั้นต้องไม่ใช่เป็นเพียงภาคทฤษฎีเท่านั้นแต่ต้องมีภาคปฏิบัติด้วย สามารถนำมาปฏิบัติจริง และสามารถสร้างสรรค์คุณธรรมจริยธรรมที่สูงส่งต่อปัจเจกบุคคลได้, ความสมานสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันในกลุ่มมนุษย์ การมุ่งสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความดีงามของปัจเจกบุคคลและของกลุ่มมนุษย์ในสังคม

ความรู้ที่ว่านี้ หมายถึงความรู้ที่เป็นฟิรฎูฮีนและความรู้ที่เป็นฟิรฎูกิฟายะฮฺ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ความรู้ที่เกี่ยวกับทางโลก และความรู้ที่เกี่ยวกับทางศาสนา

ประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลามที่ยาวนานนั้นชี้ให้เห็นว่า ความสมดุลระหว่างความรู้ที่เกี่ยวกับทางโลกและความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนานั้นเกิดขึ้นในสมัยที่อิสลามมีความเข้มแข็งและเจริญรุ่งเรือง ความสมดุลที่ว่านี้จะไม่เลือนหายนอกจากในสมัยที่อ่อนแอเท่านั้น ดังนั้น ความอ่อนแอ นั้น มิใช่สาเหตุของความอ่อนแอของอิสลาม หากแต่สาเหตุนั้นเป็นเพราะการที่เห็นห่างออกจากอิสลามมากกว่า

โดยรวมแล้ว หลักสูตรการศึกษาอิสลามต้องครอบคลุมความรู้ที่เกี่ยวกับภาษา ศาสนา ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ กวี ไวยากรณ์ และปรัชญา

หลักสูตรการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาต้องมีวิชาอัลกุรอาน วิชาศาสนา การอ่าน การเขียน กวี ไวยากรณ์ เรื่องราวต่างๆ วาญน่า และอาจเป็นวิชาเฉพาะเช่นการอ่าน อัลกุรอาน และหลักการพื้นฐานของศาสนา

ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาอิสลามมีคุณลักษณะที่ทรงคุณค่ายิ่ง เป้าหมายก็คือผลิตมนุษย์ที่รู้จักและเข้าใจศาสนาของตน มีคุณธรรมจริยธรรมตามหลักคำสอนในอัลกุรอาน เข้าใจธรรมชาติของชีวิตและรู้จักใช้ชีวิตอย่างมีเกียรติ พร้อมให้ความร่วมมือและสร้างสรรค์สังคมโดยผ่านกิจกรรมหรืองานที่เป็นการเฉพาะตามความสามารถที่ตนมี (Hasan Langgulung , 1991 : 126-128)

ชัยนฺ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮฺ ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาอิสลามไว้ดังนี้ :

- 1) ต้องมาจากหลักการอิสลามศึกษาและไม่ได้เป็นสิ่งไร้สาระที่แสวงเขียนขึ้นมาเอง โดยผู้เขียนอย่างไร้หลักการ
- 2) ต้องควบคุมการเรียนรู้ในทุกๆ ด้าน
- 3) เป็นจุดประสงค์ที่สามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง

- 4) สามารถเผชิญหน้าและแก้ปัญหากับการท้าทายทุกรูปแบบได้
- 5) ต้องมีความเหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียน
- 6) ไม่ขัดแย้งกับอุดมการณ์ของอิสลาม
- 7) มีความชัดเจนและแน่นอนตรวจสอบและประเมินผลได้
- 8) มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์อื่นๆ ทั้งก่อนและหลังการจัดการเรียนการสอน
- 9) สามารถแปลงเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมได้และนักเรียนสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง (ซัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาดะฮฺ , ม.ป.ป. 38-39 แปลโดย คนรอธิม สุนทรมาลาตี)

หลักสูตรการศึกษาอิสลามก็คือเป้าหมายของการศึกษานั้นเอง นั่นคือ การอบรมจรรยา มารยาทให้ประเสริฐ มีความเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ของการสร้างมนุษย์ ดังนั้นในความหมายที่กว้าง หลักสูตรการศึกษาอิสลามนั้นเป็นเนื้อหาเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต (Jalaluddin and Usman Said, 1994 : 45-46)

มุฮัมมัด ฟาฎิล อัล-ญามาลี (Muhammad Fadhil al-Jamaly, 1981: 17-18) ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาอิสลามไว้ดังนี้ :

- 1) การห้ามตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์
- 2) การทำดีต่อบิดา-มารดา
- 3) การเลี้ยงดู อบรมและประดับประดาลูกๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ได้รับอามานะฮ์จากอัลลอฮ์
- 4) การห่างไกลจากการกระทำที่เลวร้ายและคำทราวม
- 5) ห่างไกลจากการเป็นศัตรูต่อกัน
- 6) อุปการะและดูแลทรัพย์สินสมบัติของเด็กกำพร้า
- 7) ไม่เป็นการกระทำที่เกินความสามารถ
- 8) มีความซื่อสัตย์ สุจริตและซุคิธรรม
- 9) การรักษาคำมั่นสัญญาและกระทำในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงบัญญัติ
- 10) การยึดมั่นด้วยสุญุมของอัลลอฮ์อย่างหนักแน่น (Muhammad Fadhil al-Jamaly, 1981: 17-18 อ้างถึงใน Jalaluddin and Usman Said, 1994 : 48)

อัล-ฆอซาลี ได้มีความเห็นว่าหลักสูตรการศึกษาอิสลามนั้นต้องครอบคลุม 5 กลุ่มความรู้ใหญ่ๆ ดังนี้

- 1) ความรู้ที่ทุกคนจำเป็นต้องศึกษา นั่นคือ อัล-กูรอาน อัล-หะดีษ ฟิกฮ์ (ศาสนบัญญัติ) และตัฟซีร(อรรถาธิบายอัล-กูรอาน)

2) ความรู้ที่ใช้ในชีวิตประจำวันและความรู้ที่เสริมสร้างความผาสุกในชีวิต นั่นคือ ทางด้านการแพทย์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี การเมือง และอื่นๆ

3) ความรู้ที่เกี่ยวกับหลักการใช้ภาษา

4) ความรู้ที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ศิลปศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสาขาของปรัชญาที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มความรู้ที่กล่าวมาข้างต้น ในทัศนะของท่านแล้วมีความสัมพันธ์และ เชื่อมโยงกัน กลุ่มแรกเป็นประเภทความรู้ที่บังคับมุสลิมทุกคนจะต้องศึกษา (ฟิรฎูอีน) กลุ่มที่สองเป็นความรู้ที่บังคับมุสลิมจะต้องเรียนรู้ อย่างน้อยให้มีในบรรดามุสลิม (ฟิรฎูกิฟายะฮฺ) กลุ่มที่สามจะศึกษาหรือไม่ก็ได้ สำหรับผู้ที่ศึกษาก็จะได้รับผลบุญ (สุนนะฮฺ) และ กลุ่มที่สี่จะศึกษาหรือไม่ก็ได้ (มุสตะฮาบ) และท่านยังได้มีความเห็นอีกว่านอกจากสี่กลุ่มความรู้นี้ แล้วยังมีประเภทความรู้ที่ไม่อนุวัติให้ทำการศึกษา นั่นก็คือ ความรู้เกี่ยวกับไสยศาสตร์ (Muhammad Munir Mursi, 1989 : 220 อ้างถึงใน Jalaluddin and Usman Said, 1994 : 50-51)

Prince of Songkla University
Pattani Campus